

vznikajúcich protirečení v skúmaní vedy uvádza V. G. Fedotova snahy o syntézu teórie a sociológie vedy, pokusy vymedziť status spoločenských vied na rozdiel od vied prírodných, úsilie o zblíženie pozícií scientizmu popperovsko-albertovského typu v chápaní vedy s názormi predstaviteľov „kritickej teórie“ a „negatívnej dialektiky“, pokusy syntézy filozofie a vedy a ďalšie.

Vzhľadom na to, že autorka si položila za cieľ viacúrovňovú analýzu dilemy scientizmus-antiscentizmus, nastoľuje vo svojej práci dosť obsiahlu paletu problémov a v rámci ich riešenia aj mnoho podnetných záverov. Sama však upozorňuje, že pri skúmaní danej problematiky sa obmedzuje na materiál nemeckých scientisticky a antiscentisticky orientovaných buržo-

áznych autorov. Zdôvodňuje to tým, že práve v NSR boli úsilia o hľadanie sociálno-kultúrnych orientácií buržoázneho vedomia dynamickéjšie ako v iných západných krajinách. V rámci komplexného vystihnúť dilemy scientizmus-antiscentizmus a jej kritického zhodnotenia marxistickými filozofmi by sa táto práca mala stať inšpiračným zdrojom k dopĺňujúcim analýzám, zachycujúcim polarizáciu buržoázneho vedomia a jej spätný vplyv na spoločenské procesy nielen na príklade uvedenej literatúry, ale aj názorov a koncepcií ďalších buržoáznych filozofov a sociológov, ktorí zostali (v dôsledku rozsiahleho materiálu a náročnosti pri spracúvaní témy) mimo pozornosti recenzovanej práce.

Dagmar Smreková

FILOZOFIA A TECHNIKA

S. WOLLGAST, G. BANSE: Philosophie und Technik. [K dejinám a ku kritike, k predpokladom a funkciám buržoáznej „filozofie techniky“.] VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften Berlin 1979, 261 s.

Filozofická reflexia techniky a technických vied sa v posledných rokoch stala predmetom intenzívneho záujmu na filozofických pracoviskách v NDR. Tento záujem má svoj objektívny základ v súčasných spoločenských procesoch, kde veda a technika je prítomná v stále významnejšom rozsahu. V daných podmienkach je preto nevyhnutné plne rozvinúť a uplatniť funkčnosť dialektického a historického materializmu a podriaďiť vedu (vedu o technike) a techniku dôkladnému filozofickému výskumu.

V recenzovanej knihe, na ktorej spolupracovali v danej problematike už špecializovaní autori, dostávame kritickú analýzu prúdu „filozofie techniky“ ako súčasť buržoáznej filozofie 20. stor. Autori obmedzujú okruh svojho záujmu na „filozofiu techniky“,

ktorá vznikla a v súčasnosti vzniká na pôde buržoázneho (imperialistického) Nemecka, pričom odhaľujú jej gnozeologické a sociálne zdroje a funkcie. Prípomeňme, že marxisticko-leninská kritika buržoáznej filozofie má v NDR zvláštny význam už aj vzhľadom na neexistenciu jazykovej bariéry. Najmä rozsiahla nemecky písaná nemarxistická a antimarxistická literatúra by mohla — bez takejto analýzy a kritiky — ešte agresívnejšie plniť úlohu obrancu vykorisťovateľského systému a paralyzujúceho činiteľa v socializmom vedomí.

Pod pojmom „filozofia techniky“ [Technikphilosophie] sa rozumejú také smery buržoáznej filozofie, ktoré majú v centre svojho záujmu — a to na idealistických alebo prírodovedno-materialistických (nemarxistických)

základoch — sociálne, svetonázorové, etické a vedeckoteoretické otázky techniky, technických vied, technického rozvoja a vzťahov medzi človekom a technikou a vytvárajú takto teoretické predpoklady pre technokratické koncepcie spoločnosti. (s. 32) Tvorcami „filozofie techniky“ sú filozofujúci technici, inžinieri a filozofi, všimajúci si techniku ako produkt modernej civilizácie.

V piatich kapitolách, do ktorých je kniha rozvrhnutá, dostávame bohatý a mnohostranný výklad vzniku a vývoja „filozofie techniky“, jej koncepcných podôb a funkcií.

Prvá kapitola *Technika a filozofia — marxizmus-leninizmus a buržoázna „filozofia techniky“* uvádza čitateľa do problematiky. Autori v nej zdôrazňujú, že v súčasných podmienkach ideologického boja vystupujú s veľkou naliehavosťou otázky o podstate techniky, o jej funkciách v spoločnosti, o vzťahu a postoji človeka k technike, o podstate technického tvorivo-konštruktívneho procesu, o zvláštnostiach technického myslenia a ďalšie otázky. V rámci buržoázneho myslenia existuje veľká rozmanitosť ich riešení, ktoré nielenže paralelne koexistujú, ale i súperia a bojujú navzájom. Samotná „filozofia techniky“ zatiaľ ešte stále nezískala štatút filozofickej disciplíny, a to aj podľa výpovedí jej niektorých súčasných spolupracovníkov.

Pri hodnotení a triedení už takmer neprehľadného množstva literatúry k vedecko-technickému pokroku sa autori riadia Leninovým postupom pri polemike s empiriokriticizmom, čo znamená, že im ide o porovnanie teoretických základov buržoáznofilozofických koncepcií s koncepciou dialektického materializmu; o určenie miesta týchto koncepcií medzi ostatnými filozofickými školami súčasnosti; o kritiku buržoáznej naturfilozofie (filozofie techniky) pri zohľadnení vývoja prírodných vied (techniky a technických

vied) a filozofických koncepcií prírodovedcov (technikov, inžinierov); o odhalenie triedneho obsahu a ideologických funkcií buržoáznej naturfilozofie (filozofie techniky). (s. 11)

Ako je známe, K. Marx a F. Engels sa dôkladne zaoberali otázkami vedy, techniky, priemyslu a pod. Len tak mohli podať vedecký obraz kapitalistického výrobného spôsobu, ukázať na charakter jeho výrobných síl a prognózovať tendenciu spoločenského vývoja. Pritom však obaja boli vzdialení od technologického determinizmu, ktorý jednostranne absolutizuje úlohu techniky v spoločenských procesoch, považujúc ju za autonómny fenomén. Niektorí „vykladači“ Marxa redukovujú marxizmus na technologický determinizmus, ignorujú jeho dialektický obsah a metódu.

Autori S. Wollgast a G. Banse dokazujú schopnosť a opodstatnenosť marxizmu-leninizmu objektívne pravdivo odpovedať na otázky, ktoré kladie „filozofia techniky“. Odmietajú však analogón, akýsi pozitívny model marxistickej filozofie techniky a to už aj vzhľadom na pomýlenú obsahovú a metodologickú základňu, na ktorej buržoázna „filozofia techniky“ stojí. Z toho dôvodu pojem „filozofia techniky“ uvádzajú vždy v úvodzovkách.

V druhej kapitole *Vznik „filozofie techniky“; jej funkcia v imperializme, jej vývoj do prvej svetovej vojny a do VOSR* nachádzame v stručnom prehľade stopy filozofickej interpretácie techniky v dejinách filozofie (táto téma v podstate čaká na vedecké spracovanie).

R. 1856 bol založený Spolok nemeckých inžinierov (VDI) — existujúci až dodnes — čím nemecká technická inteligencia, ale tiež aj prírodovedci, získala inštitucionálnu základňu pre boj za zrovnoprávnenie s humanitnými vzdelancami.

V posledných desaťročiach minulého storočia sa v Nemecku búrlivo

rozvíja kapitalizmus. Podstatnú zásluhu na kvalitatívnych spoločensko-ekonomických premenách mal nebývalý rozmach výrobných síl. Práve zavádzaním technických vynálezov sa významne zvyšuje produktivita práce. Vzniká potreba technického vzdelania a technickej inteligencie, zakladajú sa technické školy.

R. 1877 vychádza v Braunschweigu dielo Ernesta Kappa *Grundlinien einer Philosophie der Technik*. V ňom sa prvýkrát používa nami sledovaný pojem, ktorý tu predstavuje zvláštnu analógiu človeka a stroja — obidva fenomény sú zložené akoby z konštrukčných dielov a fungujú na rovnakých princípoch.

V tom čase vedúcou filozofiou na nemeckých školách bolo novokantovstvo. Jeho postoje voči technike — optimistické i pesimistické — sú základným diskusným problémom o podstate techniky. Technika sa považuje za umenie vynachádzať (Jurisprudenz), je objektom kultúry a sama disponuje predovšetkým hodnotou (Rickert). Podľa Cassirera technické vedy nie sú aplikované prírodné vedy, pretože prírodoveda skúma pojem bytia, kým predmetom techniky (technikovedy) je forma bytia. Výlučným dôvodom k bytiu je pre techniku ľudský duch.

U Ludwiga Brinkmanna... „celý reálny svet, pokiaľ je vytvorený ľudskou rukou, je technický výtvor“. (s. 57) Nietscheho chápanie techniky nie je lineárne optimistické — technika — to je stroj, ktorý musí zohrať svoju úlohu vo „víťaznom ťažení“. S optimizmom a vierou v schopnosť pretvoriť svet sa pozerá na techniku E. Zschimmer. R. 1913 požaduje pre inžinierov všeobecné vzdelanie a vystríha pred „odborníckou idiociou“ („Fachidiotie“). Föttinger hovorí, že práca inžiniera sa približuje výtvarnému umeniu.

Tretia kapitola sa zaoberá „filozofiou techniky“ medzi imperialistickými

kými vojnami, technickým pesimizmom na konci štyridsiatych a začiatku päťdesiatych rokov.

Porážka nemeckého imperialismu v dvoch svetových vojnách sa v nemeckom filozofickom myslení odrazila v podobe kultúrneho a technického pesimizmu. V pokusoch o iracionalistickú interpretáciu techniky, v ktorej je civilizácia zachvátená démonom — technikou — možno dešifrovať úsilie zvaliť vinu za dve svetové katastrofy na techniku a pravých vinníkov nechať v pozadí.

Oswald Spengler v dielach *Zánik Západu* (1922) a *Človek a technika* (1931) na jednej strane odmieta techniku ako dôsledok prestarnutej „západnej kultúry“, na druhej strane chváli jej deštruktívnu silu. Technika je pre Spenglera „taktikou celého života, je vnútornou formou postupu v boji, ktorý je rovnako významný ako život“. (s. 69) Technika, ktorá slúži silnejšiemu, je niečo ako materializované náboženstvo.

R. 1931 vyšla práca K. Jaspersa *Duchovná situácia času* („Die geistige Situation der Zeit“). V nej Jaspers, reflektujúc buržoázne a maloburžoázne vedomie v období všeobecnej krízy kapitalizmu, absolutizuje pocit bezmocnosti človeka. Technizácia, mechanizácia, byrokracia — to sú znaky nášho sveta, plného nebezpečenstva. Čo človeku zostáva, je „mašinéria, ... viazanosť na najbližšie ciele, ktorá nedáva priestor pre pohľad na životnú celistosť“. (s. 74)

V pesimistických farbách líčia techniku a technický pokrok i Max Weber, Max Scheler, Albert Schweitzer a iní.

Ďalej nám autori predkladajú spoločensko-politické súvislosti vťahnutia technikov do služieb fašizmu a presvedčivo argumentujú, že nepolitická technická činnosť je nemožná.

V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch filozoficko-technické myslenie v

NSR oscillovalo medzi technoeufóriou a technofóbiou, ako sa dozvedáme v šiestej kapitole recenzovanej knihy. Obidva antipódy, vychádzajúce z predchádzajúcich optimistických alebo pesimistických koncepcií, však stratili niekdajšiu lineárnosť a smerujú k ideovému pluralizmu, ktorý sa definitívne prejaví v sedemdesiatych rokoch. Z analýzy interpretácie techniky, jej podstaty a funkcií v živote spoločnosti u Lea Brandta, Arnolda Gehlena, Friedricha Desauera a ďalších optimisticky ladených „technofilozofov“ znova vyplýva, že buržoáznou filozofiou možno chápať ako „permanentnú ideologickú vojnu proti svetovému revolučnému hnutiu“. (s. 124) Veľký vplyv získala škola tzv. kritického racionalizmu, v ktorej jedným z predstaviteľov je H. Albert. V jej rámci zvláštnu problematiku predstavuje vzťah medzi racionalitou a humanizmom. Racionalita, chápaná inštrumentálne, je postavená proti humanite, priamo ju znemožňuje v neustálom zdokonaľovaní mechanizmu maximalizácie zisku. Netreba vari zdôrazňovať, že kritickí racionalisti zatiaľ nechápu a nevidia kvalitatívne nový typ racionality, akým je v marxizme-leninizme poznanie zákonitostí spoločenského vývoja a aktívne spolupôsobenie človeka, triedy, nás v smere progresu.

Pesimistický obraz techniky — industrie — technológie dávajú i koncepcie filozofických antropológov (F. G. Jünger, Heidegger, Fromm). Veľmi demagogicky projektuje Marcuse prechod od modernej priemyselnej spoločnosti k spoločnosti nadbytku. Podľa neho sa musí dospieť z „technickej racionality k politickej racionalite“. (s. 189)

Predmetom poslednej, piatej kapitoly je situácia vo „filozofii techniky“ v NSR v sedemdesiatych rokoch.

V súvislosti s prehĺbením všeobecnej krízy kapitalizmu a zostrením útokov, ktoré smerujú proti stále prífazli-

vejšiemu reálnemu socializmu, sa tu v rámci buržoázných spoločenskovedných disciplín, predovšetkým vo filozofii vytvoril obranný ideologický systém zameraný na zachranu a stabilizáciu daných výrobných vzťahov. Podľa Hansa — J. Sandkühlera „sa nemožno nechať zmýliť pluralistickou rôznorodosťou“ ..., na ktorej sa zúčastňujú „teórie konvergenencie o systémovej jednote industriálnej spoločnosti na Východe a Západe, pozitivistické a kritickoracionalistické, ba tiež i „neomarxistické frankfurtské antiosvietenstvo“, boj proti materializmu a dialektike rôznymi zbraňami, hyperdeterministická naturalizácia spoločnosti a techniky, ako aj „humanistický“ antideterminizmus a pseudoľavý pučizmus, technokracia a technofóbia, skepsa ... a masívny trend v „desaťročí konzervatívneho myslenia“. (s. 195) Táto rozmanitosť sa premieta i do „filozofie techniky“, a to ani nie tak vo formulovaní základných otázok, ako v ich riešení. Za najpálčivejšie problémy doby, ľudstva, „globálne“ problémy sú považované najmä rast obyvateľstva a zdroje potravín, vyčerpávanie minerálnych ložísk, energetika budúcnosti, hrozba prebytku informácií, dobývanie kozmického priestoru atď. Častou inšpiráciou pre autorov NSR sú správy z „Rímskeho klubu“. S ohľadom na vedecko-technický pokrok vystupujú v súčasnej „filozofii techniky“ najmä tieto komplexy otázok: morálna zodpovednosť vedcov za: vytváranie deštruktívnych síl, ktoré ohrozujú existenciu ľudstva (zbrane hromadného ničenia); vzťahy človek-životné prostredie; experimentovanie na človeku. Nemožno poprieť, že autori sa úprimne usilujú nájsť pozitívne východisko z neľahkých situácií, predsa však riešenia, ktoré predkladajú, sú postavené na plytčine beztriedneho prístupu. Apely na etický vzťah k technike, ako aj výzvy k imaginárnym politikom vyznievajú utopisticky — ab-

straktne. G. Ropohl napríklad žiada pre človeka z konca 20. stor. technologické osvietenstvo. H. Lenk, jeden z vedúcich „filozofov techniky“, kladie do popredia otázku hodnôt v technike. G. Funke, usilujúci sa dostať nad alternatívu pesimizmus-optimizmus, zdôrazňuje, že práve technika kladie požiadavky politickému rozumu na ume- nie spolužitia.

S. Wollgast a G. Banse popri evidencii racionálneho jadra v polemikách jasne dokazujú neudržateľnosť čo i najmodernejších sociálnych teórií, ak nie sú postavené na vedeckom základe. Na druhej strane ukazujú na spôsobilosť marxizmu-leninizmu riešiť

problémy, ktoré veda a technika človeku bezosporu prináša. Táto spôsobi- losť a sila marxizmu-leninizmu nespo- číva len v jeho teoretickom systéme, ale predovšetkým vyplýva z praxe re- álného socializmu.

Záverom sa nazdávame, že aj na- priek predpokladanej menšej prístup- nosti by táto kniha mohla ukázať na veľmi aktuálnu potrebu i u nás sa za- oberať filozofickými otázkami techni- ky a technických vied, poskytujúc zá- roveň veľmi hodnotné informácie.

Práca má 261 strán, je vybavená poznámkovou časťou, vecným a men- ým registrom.

Elena Madajová

TEÓRIA A HISTÓRIA

V. Ž. KELLE, M. J. KOVALZON: Teoria i istoria [Problemy teorii istoričeskogo procesa] (Politizdat, Moskva 1981, 288 s.

V dejinách filozofického myslenia nebolo snáď takej filozofickej aktivity či smeru, ktorý by sa nebol snažil, aj keď len okrajovo, skúmať a analyzovať historický proces. Dejiny filozofie za- znamenali mnohé, viac či menej uce- lené koncepcie zamerané na analýzu historického procesu, poznačené úsi- lím pochopiť a vydefinovať jeho pod- statu. Od subjektívno-idealistických, naivno-materialistických, až po vulga- rizujúce koncepcie. Kľúč k pochopeniu histórie a spoločnosti ako spoločens- ko-historického procesu, ktorý má svoje zákonitosti, dal ľudstvu až ge- niálny objav K. Marxa a F. Engelsa. K. Marx v liste Pavlovi Vasilievičovi Annenkovi do Paríža dňa 28. 12. 1848 napísal: „Spoločenské dejiny ľudí sú vždy len dejinami ich individuálneho vývinu, či si to ľudia uvedomujú alebo nie. Ich materiálne vzťahy nie sú nič iné ako nevyhnutné formy, v ktorých sa realizuje ich materiálna a indivi- duálna činnosť.“

Dvojica renomovaných sovietskych autorov V. Ž. Kelle a M. J. Kovalzon pozoruhodným spôsobom rozpracovala túto problematiku ako ideovú filiáciu odkazu klasikov marxizmu-leninizmu. Ide o vyčerpávajúcu monografickú prácu o vzťahu teórie a histórie, aj keď v podtitule práce ju charakteri- zujú ako problémy teórie historického procesu.

Metodologický prístup k spracú- vanej problematike je netradičný opro- ti predchádzajúcim prácam zamera- ným na túto problematiku.

V úvode autori charakterizujú spo- ločenské poznanie ako špecifický druh poznania, jeho miesto a funkciu v spo- ločnosti, ktorá je zároveň jeho objek- tom, jeho vedeckosť a filozofické pred- poklady. Sama práca je organicky čle- nená do dvoch kapitol, a to: Tri as- pekty skúmania histórie; Mnohotvár- nosť svetovej histórie: problémy meto- dológie.

Ak sme v predchádzajúcom hovo-